

capita ppp F 5608 Euro prema EU 5120 Euro); javni socijalni servisi su dobro razvijeni a i pokazatelji obiteljske solidarnosti govore tome u prilog (64% umirovljenih roditelja financijski pomaže odraslu djecu dok je primjerice u Njemačkoj taj postotak 29; u Francuskoj više od trećine odraslih svakodnevno brine za svoje stare roditelje, a bake i djedovi brinu za unuke; u Francuskoj je samo 20 % samohranih majki siromašno, a u Velikoj Britaniji 60%).

Međutim, u Španjolskoj, zapadnoeuropskoj zemlji s najnižim postotkom socijalnih davanja za obitelj i djecu u odnosu na ostale socijalne naknade (ukupni socijalni troškovi per capita ppp 3160 Euro), obitelj u potpunosti kompenzira oskudnu socijalnu politiku. Pitanje je samo do kada će to obitelj moći izdržati uz povećanu potrebu za sudjelovanjem žena na tržištu rada i uz kontinuirano starenje stanovništva?

Armlaug Leira prikazuje socijalnu politiku u skandinavskim zemljama, gdje su socijalna prava individualizirana, a kolektivna solidarnost uključuje socijalnu pomoć i javne usluge. Socijalna politika promovira proširenje državnih potpora za brigu o djeci: plaćene porodne i roditeljske dopuste (posebno se stimulira veće sudjelovanje očeva u korištenju dopusta) te doplatke za djecu koji su doveli do transformacije roditeljskih obveza u socijalna prava.

Svi su autori kroz svoja empirijska istraživanja i teorijska promišljanja došli do zaključka da obitelj još uvijek igra važnu ulogu u složenom sustavu socijalne zaštite, uz državu, sektor usluga i tržište. Žene su u tom sustavu presudna poveznica: poticane su na sve veće sudjelovanje u plaćenim poslovima na tržištu rada, a istodobno je većina neplaćenog rada u obitelji tradicionalno njihova dužnost. U zemljama u kojima se socijalna politika oslanja na obiteljsku solidarnost kao glavni izvor skrbi i potpore, moguće je povećanje socijalnih nejednakosti i nepravedna isključenost onih koji

nemaju obitelj. Posebna opasnost postoji u postkomunističkim zemljama središnje i istočne Europe gdje je tržišna ekonomija naškodila poziciji žena i oslabila ulogu obitelji. Zato se teza o komplementarnosti javne i obiteljske solidarnosti opetovano naglašava u gotovo svim radovima.

Dvojba koja je načeta u ovoj knjizi i kojoj predstoji još mnogo promišljanja, glasi: Kako održati obiteljsku solidarnost, a pritom ne zanemariti individualne potrebe njezinih članova za autonomijom?!

Lidija Japec

FUTURE OF CIVIL SOCIETY- MAKING CENTRAL EUROPEAN NONPROFIT-ORGANISATIONS WORK

Annette Zimmer, Eckhard Piller (eds.)

Wiesbaden: VS Verlag für
Sozialwissenschaften, 2004.

U ovoj opsežnoj knjizi nalaze se tekstovi koji su rezultat suradnje 53 autora, od kojih su neki najpoznatija imena suvremenih istraživanja i teorijskih rasprava o problemima razvoja civilnog društva. Knjiga je rezultat višegodišnjega projekta koji je financirala njemačka zaklada Robert Bosch Stiftung. Projekt se bavio razvojem civilnog društva u Njemačkoj, Austriji, te višegradskim srednjoeuropskim zemljama: Češkoj, Poljskoj, Mađarskoj i Slovačkoj.

Pored uvoda i predgovora knjiga je podijeljena u četiri poglavlja. Lester Salamon upozorava na kompleksnost problema razvoja civilnog društva u ovim zemljama, Njemačka i Austrija imaju neprekinutu tradiciju, a na razvoj civilnog društva u osta-

lim zemljama nastoji se gledati u smislu oživljavanja ranije tradicije. Salomon upozorava da će se razvoj civilnog društva u višegradskim zemljama suočiti s izazovima legitimiteta, održivosti i učinkovitosti.

Annette Zimmer, Sveučilište u Münsteru, jedna od urednica knjige i voditeljica projekta, u uvodnom tekstu *Organizacije civilnog društva u zemljama Srednje i Istočne Europe: uvod i terminologija* pojašnjava značenje pojma civilno društvo te se osvrće na strukturu knjige. Na organizacije civilnog društva gleda se kao na "socijalno ljepilo" koje drži društvo zajedno. Autorica upozorava na više tipologija i rezultate empirijskih istraživačkih projekata koji su doprinijeli teoriji razvoja civilnog društva. Objasnjava se razlika pojmova civilno društvo i neprofitni sektor. Civilno je društvo normativni koncept, društvo oblikovano novom civilnom kulturom samoodgovornosti, dobrovoljne zauzetosti i političke participacije. Neprofitni se sektor odnosi na organizacije koje posluju u posebnom području razvoja ne s ciljem ostvarivanja profita. Ako ga ostvaruju, onda ga reinvestiraju. Neprofitne organizacije osiguravaju socijalnu infrastrukturu za ostvarivanje građanske participacije i dobrovoljne zauzetosti. Zimmer se poziva na tipologiju neprofitnih organizacija C. Sachßea prema kojoj su one: članske organizacije, interesne organizacije, uslužne organizacije i potporne organizacije. U ovom se kontekstu upozorava na terminologiju iz projekta *Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*.

Prvi dio knjige bavi se temom *Tradicija i perspektive civilnog društva u Srednjoj Europi* i u njemu se nalaze četiri teksta. S. Reichardt u tekstu *Civilno društvo – koncept komparativne povijesne analize* izlaže povijesni prikaz različitih razumijevanja pojma civilno društvo. U zapadnim je zemljama civilno društvo više ovisilo o nastojanjima srednjih slojeva, dok je u Istočnoj Europi plemstvo bilo pronositeljem tih ideja. Cr-

kve i etničke različitosti više su utjecale na strukturiranje civilnog društva u Istočnoj i Južnoj Europi, nego u zapadnim zemljama. Na Zapadu je civilno društvo izraslo iz političkog, a na Istoku političko je društvo prethodilo civilnom društvu.

E. Pankoke u tekstu *Dobrovoljne udruge i civilna zauzetost: europske tradicije, diskursi i perspektive dobrovoljnih i neovisnih mreža* razvoj civilnog društva povezuje s procesima demokratizacije, izgradnjom nacionalnih država i pojavom socijalnih pokreta. Civilna zauzetost i civilno društvo ključni su pojmovi suvremenih znanstvenih i političkih rasprava ukorijenjenih u modernizaciji i političkoj demokratizaciji europskih društava.

M. Szabó u tekstu *Civilna zauzetost u Istočnoj-Središnjoj Europi* uglavnom se poziva na mađarska iskustva razvoja civilnog društva. Mađarska ima zanimljivo povijesno nasljeđe s prepoznatljivom ulogom organizacija civilnog društva još u 19. stoljeću te se to doba može nazvati *stoljećem udruga*. Tijekom komunizma različite su civilne inicijative bile dijelom oporbe, a sredinom 1980-tih, dolaskom Geora Sorsa donosi se duh razvoja anglosaksonskog tipa civilnog društva. Pomoć pragmatičkim projektima dali su poticaje ponovnom uspostavljanju trećeg sektora.

Problemi se civilnog društva u Mađarskoj vide u relativno niskom članstvu u udrugama i slaboj razvijenosti lokalnih mreža. Civilno se društvo još uvijek treba boriti za politički prostor u procesima demokratizacije.

Civilno društvo u tranziciji: civilna zauzetost i neprofitne organizacije u Srednjoj i Istočnoj Europi poslije 1989. je tekst kojeg potpisuju Z. Mansfeldová, S. Nałęcz, E. Priller i A. Zimmer. Autori se pitaju, u kojoj su mjeri neprofitne organizacije i civilno društvo potpora demokraciji? Funkcioniraju li neprofitne organizacije u ovim zemljama kao zamjena državnim institucijama? U

kojoj mjeri građani podupiru demokracije u ovim zemljama?

Poslije 1989. godine, osobito tijekom prve tri-četiri godine prisutan je izrazit rast broja ovih organizacija u Češkoj, Poljskoj, Mađarskoj i Slovačkoj. Usporedni rezultati o članstvu u udrugama u zapadnim i u istočnim zemljama bitno se ne razlikuju. Međutim, gustoća je članstva u ovim zemljama zabrinjavajuća i opada broj građana koji nisu članovi nijedne udruge. U Poljskoj je 2000. godine bilo 85% takvih građana. Rezultati istraživanja pokazuju veliku ovisnost građana o državi.

Poglavlje knjige *Zakonodavna okolina* sadrži šest tekstova. A. Zimmer, uvodno upozoravajući na važnost okoline u kojoj djeluju organizacije civilnog društva, pita se u kojoj su mjeri one utkane u pojedinim zemljama. Utkanost se odnosi na problem njihove međusobne povezanosti i povezanosti s okolinom.

M. Freise i P. Pajas u tekstu *Organizacijski i pravni oblici neprofitnih organizacija u Srednjoj Europi* govore o dominaciji udruga, zaklada i zadruga te ustanova (*public benefit company*) koje uglavnom pružaju usluge. Komparativno se analizira specifična uloga i karakter ovih pravnih osoba. Posebno se ističe važnost zadruga kao izraza samoorganizacije pojedinih društvenih skupina kako bi zaštitili svoje specifične interese. U ovim se zemljama kao specifikum pojavljuju različite crkvene organizacije.

K. W. Simon u tekstu *Porezni zakoni i porezne povlastice* donosi opći pregled poreznih izuzeća, poreznih povlastica za donacije, procedura za dobivanje povlaštenog statusa u ovim zemljama. Njemačka i Austrija imaju ustaljen sustav poreznih povlastica, a u slučaju Poljske, Mađarske, Češke i Slovačke, ti su sustavi u razvoju, s nekoliko zanimljivih inovacija.

U tekstu *Utkanost neprofitnih organizacija: odnosi vlade–neprofitne organizacije* M. Rymsza i A. Zimmer analizira se

njihova utkanost u okolinu imajući u vidu njihove višestruke funkcije iz: a) pravne perspektive, b) perspektive zagovaranja i c) perspektive javnih politika. Kod javnih politika ističe se poslanje organizacija civilnog društva koje je za zajednicu uvijek šire od samog pružanja usluga. Ove su organizacije prožete poduzetničkim duhom. Navode se primjeri više tipologija odnosa vlade i neprofitnih organizacija.

Uloga organizacija civilnog društva povezanih s Katoličkom crkvom analizira se u tekstu K. Gabriel i H. J. Große Kracht *Katolička crkva i njene organizacije trećeg sektora*. Religioznost u ovim zemljama ima različita obilježja od sekularizirane Češke do Poljske s važnom ulogom Katoličke crkve. Gledano šire, u Europi postoje različiti obrasci modernizacije glede uloge crkve i države.

Naglašava se nova uloga Katoličke crkve koja je s tradicijom socijalnog učenja početkom 20. stoljeća redefinirala svoju ulogu u otvorenom i pluralnom civilnom društvu. Tradicionalno prepoznatljiva i snažna posrednička uloga socijalnih organizacija Katoličke crkve važno je obilježje nekih režima socijalnih država. Socijalno učenje Katoličke crkve inspirativan je okvir za nastanak novih civilnih inicijativa koje su suočene s procesima globalizacije prožetih idejama liberalne ekonomije.

P. Frič u tekstu *Politički razvoj poslije 1989. i njegov utjecaj na neprofitni sektor* upućuje nas u složeni problem odnosa politike i civilnog društva u Srednjoj Europi. U ovom su vremenu dominantni procesi povezani s eliminacijom prijetnji povratka totalitarnog režima, izgradnjom sustava političkih stranka, oblikovanjem stila vladavine i opadanjem povjerenja stanovništva u demokratske institucije. Stil vladavine u ovim zemljama je tehnokratski i centralistički što ne pogoduje suradnji s organizacijama civilnog društva. Organizacije civilnog društva imaju relativno mali utjecaj

na javne politike. Nedostatni kapaciteti i slaba informiranost čine ove organizacije marginalnim u očima vladinih službenika. Naspram tome, postoje gotovo mitovi o poslanju organizacija civilnog društva koje su često došle izvana i nisu prihvatljive u lokalnim kulturama i tradicijama.

Treći dio knjige bavi se neprofitnim menadžmentom kao središnjom temom i sastoji se od 14 tekstova.

U uvodnom dijelu D. von Eckardstein i R. Simsa naglašavaju kompleksnost teme i specifičnosti koje ovaj sektor čine različitim u odnosu na profitne organizacije. Poslovno upravljanje iz gospodarskog sektora ne može u cijelosti biti primjenjivo u heterogenom svijetu neprofitnih organizacija.

U ovom dijelu knjige slijede tekstovi: S. Toeplera i H. K. Anheiera *Organizacijska teorija i neprofitni menadžment: pregled*, P. Siebart i C. Reicharda *Korporativno upravljanje neprofitnih organizacija*, D. von Eckardsteina i J. Brandl *Upravljanje ljudskim resursima i neprofitne organizacije*, O. Sozanske, J. Tošnera i P. Friča *Upravljanje volonterima u neprofitnim organizacijama*, P. Pajasa i M. Vilaina *Financiranje neprofitnih organizacija*, M. Haibach i T. Kreuzera *Prikupljanje sredstava*, J. Saccoa i R. Nagya *Računovodstvo i kontrolni menadžment neprofitnih organizacija*, D. von Eckardsteina i R. Simsa *Strategijski menadžment: pristup utemeljen na dionicima*, J. Nagyová *Marketing u neprofitnim organizacijama*, D. Greiling *Upravljanje kvalitetom*, R. Simsa *Upravljanje konfliktom*, D. Hullovaé *Projekt menadžment*, E. Rusteberg, A. Appel, J. Dąbrowska *Evaluacija u neprofitnim organizacijama civilnog društva*.

Navedeni tekstovi redovito se temelje na zapadnim iskustvima s dominantno anglosaksonskim pristupom. Primjena tehnika i alata kojim bi se poboljšao menadžment u neprofitnim organizacijama veliki je izazov za bivše socijalističke zemlje. Njihova bi se primjenjivost sigurno poboljšala kad bi se

analizirali primjeri i iskustva iz ovih zemalja. Ova se činjenica može držati kao mogući prioritet čije bi aktualiziranje zasigurno moglo pomoći u prevladavanju razvojnih problema neprofitnih organizacija.

Četvrti dio knjige *Profili zemalja: neprofitni sektor u Srednjoj Europi* s uvodnim tekstom E. Prillera donosi povijesne prikaze i suvremene trendove u razvoju neprofitnog sektora u ranije navedenim zemljama. Sličnosti postsocijalističkih zemalja su u nasljeđu te naglom rastu sektora u 1990-tim. Broj ovih organizacija bitno zaostaje za Njemačkom i Austrijom. Ističe se i činjenica usporavanja rasta ovog sektora u postsocijalističkim zemljama krajem 1990-tih. Neprofitni sektor nije niti izdaleka zaslužio pažnju u transformacijama kao profitni i sektor državnih službi. Neprofitne organizacije u ovim zemljama još uvijek imaju problema s umrežavanjem i izgradnjom jakih i učinkovitih krovnih organizacija.

Od Solidarnosti do supsidijarnosti: neprofitni sektor u Poljskoj naslov je teksta A. Juros, E. Lés, S. Naęcza, I. Rybka, M. Rymasa i J. J. Wygnańsog. Civilno društvo u Poljskoj ima dugu tradiciju i uglavnom je vezano uz aktivnosti Katoličke crkve, sekularnu humanističku tradiciju te uz pokret za nacionalnu neovisnost. Pokret Solidarnost tijekom 1980-tih godina imao je ključnu ulogu u razvoju civilnog društva što autori potkrepljuju brojnim činjenicama. Međutim, krajem 1990-tih članstvo u neprofitnim organizacijama stagnira i ove se organizacije sve teže nose s financijskim problemima.

Organizacije civilnog društva svoj razvoj i dijelom profesionalizaciju uvelike duguju obimnoj inozemnoj, osobito američkoj financijskoj i tehničkoj pomoći. Procjenjuje se da je organizacijska struktura civilnog društva u Poljskoj tek jedna petina one u Europskoj uniji. Civilno društvo u Poljskoj prolazi krize i razvojne izazove, no moguće je prepoznati kvalitativne poma-

ke. Tome su od koristi i brojna empirijska istraživanja koja provode domaći i inozemni stručnjaci.

U tekstu *Mali razvoj u birokratskim interesima: neprofitni sektor u Republici Češkoj* P. Frič, R. Goulli i O. Vyskočilová iscrpno analiziraju nasljeđe, tipove i karakteristike neprofitnih organizacija, razvojne trendove, financiranje neprofitnog sektora, probleme u neprofitnom sektoru, odnose s vladom, utjecaj na javne politike, imidž neprofitnih organizacija, davanja i volonterstvo te razvojne perspektive.

Civilni sektor u Češkoj značajno je rastao u proteklom vremenu, a u BDP sudjeluje sa skromnih 1,6%. Problemi neprofitnih organizacija usko su povezani sa sposobnostima zaposlenih u ovim organizacijama i malim izgledima profesionalizacije sa solidno plaćenim osobljem. Umrežavanje sektora i nepostojanje krovnih organizacija važni su razvojni problemi sektora.

H. Kuvíková i D. Hillová u tekstu *Watchdog političke i gospodarske moći: neprofitni sektor u Slovačkoj Republici* analiziraju povijest razvoja sektora, partnerstvo sektora s državom i privatnim sektorom, tipologiju i zakonski okvir razvoja neprofitnih organizacija, financijske resurse, sadašnju situaciju i perspektive.

Civilno je društvo u Slovačkoj tijekom 1990-tih imalo burniju povijest razvoja od drugih višegradskih zemalja. U doba vladavine V. Mečiara organizacije su civilnog društva uz obilnu inozemnu financijsku pomoć poduzele brojne aktivnosti koje su doprinijele demokratizaciji. Procjenjuje se važnom uloga civilnih organizacija u izbornoj kampanji 1998. godine. Nepovoljan položaj i konfrontacije s vladom doprinijele su činjenici da je civilni sektor u Slovačkoj slabije razvijen nego u drugim višegradskim zemljama.

Prema rezultatima istraživanja, organizacije koje se bave pružanjem usluga u zdravstvu, obrazovanju i socijalu imaju

velik ugled, dok je poljuljan ugled organizacija koje se bave demokratizacijom. Ulaškom Slovačke u EU očekuje se poticaj gospodarskom razvoju i s tim u svezi razvoju organizacija civilnog društva.

Tijekom 1990-tih Mađarska je često isticana kao zemlja u kojoj je postojao povoljan okvir za razvoj civilnog društva. E. Kuti i I. Sebestény u tekstu *Bum i konsolidacija: neprofitni sektor u Mađarskoj* informiraju o nasljeđu, razvoju, postignućima i perspektivama neprofitnog sektora u Mađarskoj. Obimna financijska i tehnička pomoć rezultirala je brojnim zakonskim promjenama i inovacijama od kojih neke nisu bile dosljedno provedene. U Mađarskoj su provedena mnoga empirijska istraživanja i ustanovljena je relativno solidna statistička baza informacija o ovom sektoru.

O njemačkoj tradiciji pišu A. Zimmer, J. Gärtner, E. Priller, P. Rawert, C. Sachße, R. G. Strachwitz i R. Walz u tekstu *Nasljedstvo supsidijarnosti: neprofitni sektor u Njemačkoj*. Neprofitni sektor u ovoj zemlji ima dugu tradiciju s prepoznatljivim utjecajem u svim područjima razvoja. Paradigmatski oblik neprofitnih organizacija su one koje djeluju u socijalnom sektoru pružajući različite socijalne usluge primjenom načela supsidijarnosti.

U doba nacizma organizacije su civilnog društva bile instrument vladajuće stranke i to se drži tamnom stranom naslijeđa civilnog društva.

Kultura udruživanja u Njemačkoj je posebnost i temeljem je civilnih inicijativa i civilnih organizacija. Po tipu pravnih osoba neprofitni status imaju udruge, zaklade, društva s ograničenom odgovornošću i zadruge. Trgovačka društva s ograničenom odgovornošću mogu steći neprofitni status ako obavljaju nekomercijalne poslove. Njemačke su neprofitne organizacije poznate po uspješnoj suradnji s državom.

Porezni status i povlastice koje imaju organizacije civilnog društva u ovom su

tekstu pregledno izloženi. Mnoge rasprave na ovu temu u svijetu često se referiraju na njemačko iskustvo. Međutim, i u Njemačkoj se javljaju razvojni problemi i dijelom se kasni u modernizaciji financijskog upravljanja ovim organizacijama. I u Njemačkoj je povlaštenu poreznu status specifičnih organizacija civilnog društva često rezultat lobiranja određenih skupina.

Njemački je neprofitni sektor prepoznat kao realna gospodarska snaga koja je u stalnom rastu. U neprofitnom je sektoru zaposleno oko 5% od ukupnog broja zaposlenih u zemlji. Glede usluga osobito su važne socijalne i zdravstvene, a sektor je manje prisutan u obrazovanju.

Korijeni i praksa njemačkog neprofitnog sektora razlikuju se od američke tradicije i njemački je sektor na osobit način utkan u samo društvo. S tim u svezi su i interes za razvoj civilnog društva i općenito zauzetost građana za probleme u društvu veoma specifični.

K. Heitzmann i R. Simsa u tekstu *Od korporativne sigurnosti do kreativnosti civilnog društva: neprofitni sektor u Austriji* informiraju o zakonskom okviru osnivanja i djelovanja ovih organizacija. Udruge, privatne i javne zaklade, te zadruge su pravne osobe koje imaju neprofitni status. Ovakav status mogu dobiti i trgovačka društva s ograničenom odgovornošću.

Austrijski neprofitni sektor zapošljava 6,2% od ukupno zaposlenih i ima udio od 2,3% u BDP-u. Najrazvijenije su organizacije u socijalnim i zdravstvenim djelatnostima.

Austrijski neprofitni sektor djeluje u skladu s korporativističkom tradicijom, s naglašenom ulogom profesionalnih udruga. Austrijska su posebnost i zadruge koje tradicionalno djeluju u području socijalne ekonomije. Postoji tradicionalna podijeljenost ovih organizacija na lijeve i desne koje često puta paralelno pružaju iste socijalne usluge. Organizacije povezane s Katoli-

čkom crkvom imaju prepoznatljive programe. U novije vrijeme prepoznaje se razvoj skupina za samopomoć koje djeluju u manjim naseljima ili na razini susjedstva.

Prikazana knjiga tematizira kompleksni problem razvoja civilnog društva na komparativnoj osnovi i zasigurno je jedno od najboljih štiva za istraživače, priređivače politika i zaposlene u neprofitnim organizacijama u tranzicijskim zemljama. Problemi razvoja civilnog društva u višegradskim zemljama utemeljeni su na rezultatima empirijskih istraživanja i dovoljno su dijaloški određeni što ih stavlja u kontekst općeg političkog i gospodarskog razvoja.

Razvoj civilnog društava u Njemačkoj i Austriji znatno odudara od angloameričke tradicije i on može biti izvjesnom inspiracijom ili putokazom srednjoeuropskim tranzicijskim zemljama. Civilno se društvo ne može uvesti, njegov je razvoj često divergentan, a razvojne je trendove moguće pouzdano prepoznati tek longitudinalnim istraživanjima.

Knjigu preporučam svima zainteresiranim za probleme razvoja civilnog društva, bilo da su istraživači, studenti, novinari, priređivači politika, zaposleni u neprofitnom sektoru ili aktivisti u organizacijama civilnog društva.

Gojko Bežovan

PERSPECTIVES ON GROWTH AND POVERTY

Rolph van der Hoeven, Anthony Shorrocks (eds.)

Tokyo, New York i Paris: United Nation University Press i United Nation University WIDER, 2003., 302 str.

Knjiga *Perspectives on Growth and Poverty (Perspektive rasta i siromaštva)* urednika **Rolpha van der Hoevena** i **Antho-**